

comentarii critice

SUNT AUTORI care își cheamă exegeții. Chemarea seamănă cu o apropiere desfășurată pe baza unei afinități temperamentale, cu o atracție în virtutea căreia un anumit gen de filozofi nu poate fi comentat decât de un anumit tip de cercetători. Ceea ce înseamnă că o exegeză de calitate, înainte de a cere o aplecare minuțioasă asupra literii operei, presupune o înrudire mentală cu făcătorul ei. Constați că un gânditor își seamănă și simți imboldul de a-i adînci cărțile. Mai mult, singurii filozofi pe care îi putem aprofunda sunt cei de care ne-am simțit legați printr-o spontană empatie omenească. În schimb, cînd afinitatea inițială lipsește, împreunarea minții cercetătorului cu carnea operei autorului va fi precară. Vom asista la un efort exegetic care, desfășurat sub silnicia oarbă a unei ambiții auctoriale, va fi atins de sterilitate. Căci un comentariu e sterp cînd e făcut în lipsa unei elementare simpatii față de obiectul lui de studiu. Cazurile acestea nu-s rare. Sunt atîtea cărți de analiză care au fost scrise din vanitate creatoare sau din orgoliu bibliografic și de pe urma cărora nu a rămas nimic.

Mircea Flonta este un caz fericit. În lumea filozofiei românești, rolul de exeget al lui Wittgenstein i se potrivește ca o mînușă. E ca și cum coerența și logica minții sale s-au înșurubat perfect în filetul cărților gânditorului austriac, rezultatul fiind o exegeză a cărei principală virtute este că-ți inspiră încredere. Altfel spus, poți fi sigur că, atunci cînd profesorul Flonta spune ceva despre Wittgenstein, afirmația sa are acoperire în substanța operei. În al doilea rînd, Mircea Flonta este unul din acei rari exegeți care nu caută, comentînd un gânditor, să-l deformeze după calapod propriu. Nu caută așadar să-i imprime tiparul preferințelor sale, făcîndu-l pe autor să fie un purtător de cuvînt al exegetului. În privința aceasta, Mircea Flonta are privilegiul unei onestități echilibrate și verificate. Înzeștră cu putere analitică și cu perspicacitate interpretativă, opiniile sale au întotdeauna aerul unor judecăți făcute în cunoștință de cauză. Tocmai de aceea, în tot ce a scris acest profesor de-a lungul vremii – despre Karl Popper sau Moritz Schlick, despre Albert Einstein sau Immanuel Kant, despre Thomas Kuhn sau David Hume – cărțile sale au avut cea credibilitate pe care le-a dat-o competența autorului lor.

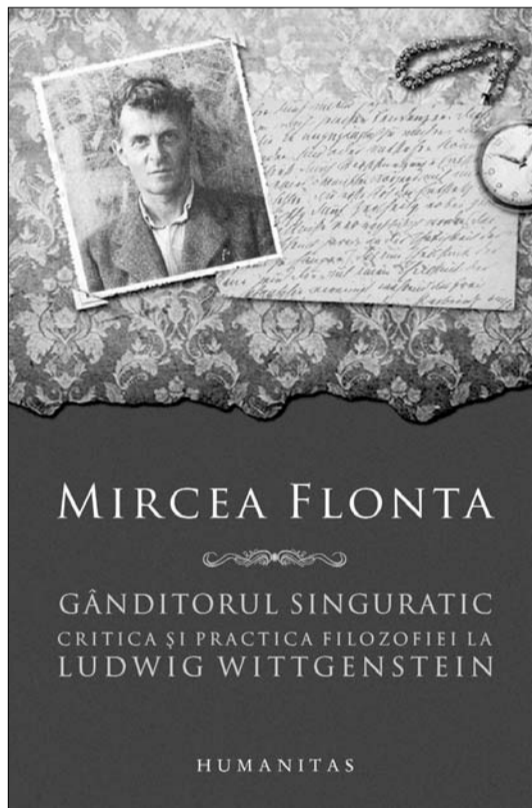
Gînditorul singuratic reprezintă expresia îndeletnicirii profesorului Flonta cu gîndirea lui Wittgenstein. „Cartea nu este o monografie, dar nici o colecție de studii separate. Între cele cinci studii există multe conexiuni, iar ordinea lor nu este întîmplătoare. Ele au fost scrise totuși în așa fel încît să poată fi citite și separat. Primul studiu se concentrează asupra relației, în felul ei unică, între personalitatea și gîndirea lui Wittgenstein. Cel de-al doilea este, în principal, o încercare de a situa filozofia lui de tinerete. Ultimele trei își propun să scoată în evidență, din perspective diferite, profilul cu totul aparte al gîndirii sale de mai tîrziu. Toate aceste studii au fost scrise în ultimii doi ani, pe fundalul unor preocupări intermitente pentru filozofia lui Wittgenstein, care au o vechime de peste douăzeci de ani.“ (p. 9)

Că Wittgenstein e foarte greu de prins în formule explicative o știu toți cei care au încercat să-i înțeleagă cărțile sau să-i intuiască personalitatea. Căci, pe cît de imprevizibilă i-a fost gîndirea, pe atît de deconcertantă i-a fost viața. Timp de cinci ani a fost militar pe frontul Primului Război Mondial – ca soldat, tehnician militar și apoi ofițer de artilerie – pentru că în noiembrie 1918 să cadă prizonier la italieni, fiind internat în lagărul de ofițeri austrieci de la Montecassino. La acea vreme avea deja încheiat *Tractatus*-ul, pe care i-l va trimite lui Gottlob Frege, în speranța primirii unui ecou prielnic. Frege nu va înțelege nimic din *Tractatus*, repudiînd cartea, gest care avea să-i provoace lui Wittgenstein o mare dezamăgire. O neînțelegere asemănătoare va dovedi și Russell, și alături de el editorii vremii, Jagoda și Braumüller, care vor refuza să-i tipărească manuscrisul. Refuzurile primite îi vor spori lui Wittgenstein aversiunea

Sorin Lavric
CRONICA IDEILOR

Gînditorul fără urmași

Mircea Flonta, *Gînditorul singuratic. Critica și practica filozofiei la Ludwig Wittgenstein*, Editura Humanitas, 2008, 390 pag.

față de lume, ele contribuind indirect la însingurarea lui. Timp de 10 ani nu va mai scrie nici un rînd de filozofie și, întorcînd spatele Vienei culturale, se va retrage în Alpii austrieci, profesînd meseria de învățator în cîteva cătune izolate de munte (la Trattenbach și Otterthal între 1920 și 1926). Din păcate, își va da demisia din învățămînt în urma unui incident pedagogic: „Insistența lui Wittgenstein de a-i pune la treabă pe copiii leneși și neinteresăți a dus la incidente. Ceea ce îl indigna pe învățator în comportarea unor copii erau cu deosebire minciuna și răutatea. Pierzîndu-și răbdarea, trecea uneori la corecții fizice. Incidentele de acest gen au culminat la Otterthal cu leșinul unui elev căruia Wittgenstein i-a dat o palmă. A fost înaintată o plîngere la Poliție. Ceea ce s-a întîmplat a fost pentru Wittgenstein o traumă. Și-a dat demisia din învățămînt și s-a întors, la sfîrșitul lui aprilie 1926, la Viena.“ (p. 49)

În 1929 va pleca în Anglia, unde va rămîne de altfel pînă la sfîrșitul vieții. Aici își va da doctoratul și va preda filozofie la Universitatea din Cambridge, reîncepînd totodată să-și scrie partea a doua a operei. Numai că, dacă în *Tractatus* afirma că, din punctul lui de vedere, toate problemele filozofiei erau definitiv rezolvate în paginile lui, în „Cuvîntul înainte“ din *Cercetări filozofice* (1945) avea să mărturisească: „De cînd am început să

Mircea Flonta este unul din acei rari exegeți care nu caută, comentînd un gânditor, să-l deformeze după calapod propriu.

mă ocup din nou cu filozofia, și anume de acum șaisprezece ani, a trebuit să recunosc greșeli grave în ceea ce am scris în acea primă carte“. (p. 196) Mai rar o asemenea răbufnire de sinceritate din partea unui filozof care condece să-și recunoască limita încercărilor anterioare.

Dar ceea ce frapează pe cititorul care compară cele două cărți fundamentale ale lui Wittgenstein este deosebirea lor de viziune. E ca și cum ele ar fi fost scrise de doi autori diferiți, și nu de mîna unuia singur. De aici și împărțirea convențională a operei sale în „Wittgenstein 1“ și „Wittgenstein 2“. Mircea Flonta descrie astfel schimbarea radicală intervenită în viziunea filozofică a lui Wittgenstein: „Am încercat să arăt că trecerea de la *Tractatus* la *Cercetări* marchează nu o dezvoltare mai mult sau mai puțin continuă pe aceleași căi ale gîndirii, ci o schimbare fundamentală a orientării ei. Nu voi susține că acesta este un caz unic, fără precedent, în istoria filozofiei, chiar dacă par să existe bune temeiuri pentru o asemenea presupunere.“ (p. 230)

În plus, nu e ușor să alegi între cele două ipostaze ale acestui gânditor. Pe care din cei doi Wittgensteini să-l preferi? Pe cel apodictic și ezoteric din *Tractatus*, care ne spunea că, chiar și atunci cînd toate problemele științelor vor fi rezolvate, noi vom simți prea bine că problemele noastre de viață vor rămîne neatînse? Și că despre lucrurile despre care putem vorbi clar merită să vorbim, dar că, în schimb, despre cele care nu putem vorbi trebuie să tăcem? Sau, dimpotrivă, merită să-l preferăm pe gânditorul sceptic și rezervat din *Cercetări*, care considera că filozofia, departe de a fi o teorie despre lume, este de fapt o încercare de a clarifica problemele de limbaj ale oamenilor?

Potrivit lui Mircea Flonta, există două prejudecăți din cauza cărora ne este foarte greu să ne apropiem de partea tîrzie a operei lui Wittgenstein. Prima prejudecată este că filozoful ar fi nutrit o adîncă aversiune față de metafizică, motiv pentru care în ultimele decenii de viață ar fi intrat în pielea unui „atodistrugător“ care a măturat toate reperatele filozofiei tradiționale. A doua prejudecată este că, din repulsie față de precaritatea constitutivă a gîndirii abstracte, Wittgenstein s-ar fi îndreptat instinctiv spre gîndirea comună a omului normal, spre gîndirea de bun-simț a lui *gesunder Menschenverstand* (intelectul sănătos, simțul comun). În realitate, Wittgenstein nu a confundat niciodată gîndirea care îți oferă o înțelegere profundă de gîndirea superficială a omului de rînd. Oricum, fără eliminarea acestor prejudecăți, riscul de a considera însemnările sale tîrzii drept niște simple înșurubări de banalități seci este foarte mare, cum ne-o dovedește, de pildă, Russell, care încredințat că *Cercetările* sînt simple colecții de observații comune, fără relevanță speculativă, le-a etichetat drept niște exerciții gratuite care fac din lenea mentală o virtute.

Oricum, dacă trecem peste controversalele privind adîncimea notațiilor din *Cercetări*, Mircea Flonta ține să ne împărtășească o certitudine amară: că genul de gânditor pe care l-a reprezentat Wittgenstein nu a avut urmași. Așadar, avem de-a face cu un filozof a cărui posteritate nu cuprinde continuatori. E ca și cum gîndirea lui s-a încheiat odată cu el, ceea ce a urmat nefiind decât comentarii mai mult sau mai puțin pertinente. „Acestei opere i se potrivește, probabil, mai mult ceea ce a spus Wittgenstein despre opera contemporanului său din Viena, Sigmund Freud: «Odată cu moartea lui Freud a murit și opera lui. Astăzi nimeni nu mai poate trata psihanaliza așa cum a făcut-o el.» Dincolo de eforturile de a o înțelege, preluarea și continuarea acelei orientări pe care a încercat s-o imprime Wittgenstein gîndirii vor fi doar în puterea unei persoane înzeștrăte cu ceva din ceea ce a constituit geniul său cu totul aparte. O asemenea persoană nu a apărut.“ (p. 308)

În ciuda acestui verdict sumbru, cartea lui Mircea Flonta nu-și descurajează cititorii, ea fiind un exemplu de cît de adînc poate merge analiza unui exeget: pînă la glafirele și incrustațiile cele mai neînsemnate ale gîndurilor lui Wittgenstein. ■